

Utbildningsutskottets yttrande

1983/84:2 y

över utgiftsbegränsningar på Sveriges Radios område

Till kulturutskottet

Genom beslut den 10 november 1983 har kulturutskottet berett utbildningsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1983/84:40 bilaga 6, punkt 2 såvitt avser utgiftsbegränsningar på utbildningsradions område jämte motioner.

För att tillgodose behoven av ljud- och bildprogram för olika delar av utbildningsväsendet beslöt riksdagen år 1976 att ett särskilt utbildningsprogramorgan skulle bildas – Sveriges Utbildningsradio Aktiebolag (prop. 1975/76:110, UbU 1976/77:8, rskr 1976/77:46). Det skulle ha till uppgift att framställa ljud- och bildprogram för i första hand etersändning. Utbildningsprogrammen skulle avse förskolan, skolområdet och vuxenutbildningsområdet samt distansundervisning inom högskolan. Programmen skulle svara mot utbildningsanordnarnas behov av program och läromedel på områden, där behoven av pedagogisk kvalitetsförstärkning genom ljud- och bildprogram är påtagliga eller där målgrupperna är små (t. ex. invandrarbarn och handikappade). För att skapa garantier för att ljud- och bildprogramverksamheten skulle kunna bedrivas och utvecklas inom en av statsmakterna angiven ram beslöt riksdagen att utbildningsradions verksamhet skulle finansieras över statsbudgeten och inte med avgifter.

Sveriges Radio består sedan den 1 juli 1978 av ett moderbolag Sveriges Radio AB (SRAB) och fyra dotterbolag: Sveriges Riksradio AB, Sveriges Television AB, Sveriges Lokalradio AB och Sveriges Utbildningsradio AB (UR). Kostnaderna för den avgiftsfinansierade verksamheten uppgår i dag till drygt 2 miljarder kronor. Den skattefinansierade utbildningsradions verksamhet kostar ca 120 milj. kr.

I proposition 1983/84:40 föreslås att Sveriges Radio-koncernen som helhet skall spara 50 milj. kr. för budgetåret 1985/86. När det gäller besparingens inriktning vill föredragande statsrådet aktualisera frågan om en förändring av UR:s verksamhet och finansiering. En sådan kan enligt föredragande statsrådet göras genom att sammanföra den skattefinansierade utbildningsradioverksamheten med den avgiftsfinansierade i syfte att medge rationaliseringar och besparingar. Även den totala ambitionsnivån när det gäller utbildningsprogram och därmed jämförbara program bör enligt föredragande statsrådet kunna omprövas. UR:s produktion bör, heter det, kunna delas upp i två olika typer av produktion, dels läromedelsproduktion på kassett eller i tryckt form, dels programproduktion för etersändning. Den senare programformen (t. ex. barnprogram och program av allmänt folkbildande

karaktär) anses kunna bli en naturlig del av koncernens ordinarie programverksamhet. Hur läromedelsproduktionen skall ske berörs inte i propositionen.

Ekonomiskt kommer förslaget enligt föredragande statsrådet att innebära en viss ökning av kostnaderna för den avgiftsfinansierade verksamheten, samtidigt som medelsanvisningen över statsbudgeten för UR:s del – budgetåret 1983/84 ca 120 milj. kr. – upphör. Om förslaget samordnas med besparingskravet på 50 milj. kr. innebär det att belastningen på rundradiofonden ökar med ca 70 milj. kr. Den avsedda förändringen av programverksamheten bör enligt föredragande statsrådet övervägas senast i anslutning till en ny avtalsperiod men sägs kunna tidigareläggas med hänsyn till det besparingskrav som nu ställs på SRAB-koncernen. Vidare redovisas att efter samråd med företrädare för koncernen SRAB skall ges i uppdrag att senast den 1 september 1984 redovisa ett förslag till utformningen av verksamheten med angivna ekonomiska förutsättningar. I förslaget bör övervägas om den här diskuterade förändringen av UR:s uppdrag och finansiering bör tidigareläggas med hänsyn till det besparingskrav som nu ställs på koncernen.

I motionerna 1983/84:100 yrkande 21, 1983/84:116 yrkande 1 i denna del, 1983/84:121 yrkande 3 och 1983/84:134 behandlas bl. a. frågor om inriktningen av den översyn av utbildningsprogramverksamheten som aviseras i propositionen.

Utbildningsutskottet vill först konstatera följande.

UR har ett eget avtal med staten, som gäller t. o. m. den 30 juni 1986. Enligt avtalet skall UR under en sjuårig avtalsperiod – den 1 juli 1979 – den 30 juni 1986 – förse det svenska utbildningsväsendet med ellersända utbildningsprogram. UR:s åtagande avser framför allt program för förskolan, ungdomsskolan, högskolan och vuxenutbildningen. UR:s rättigheter och förpliktelser enligt avtalet bygger på att det svenska utbildningsväsendet under avtalsperioden garanteras en kontinuerlig försörjning av ljud- och bildprogram.

Landets kommuner har tagit fasta på denna garanti och byggt upp ett system av audiovisuella centraler (AV-centraler). Totalt finns i dag omkring 120 sådana AV-centraler. Av dessa är 14 läns-AV-centraler med uppgift att betjäna de kommuner som inte har egen AV-central. Bandning, kopiering och distribution av UR:s program är en integrerad del av centralernas övriga läromedelsverksamhet. På AV-centralerna finns enligt Svenska kommunförbundet ett förhållandevis stort antal arbetshandikappade samt omplacerad skolpersonal. UR:s program för skolan sänds i princip under kontorstid.

Försörjningen med ljud- och bildprogram är ojämnt fördelad över landet. Vissa kommuner har en sämre service till skolor och andra utbildningsanordnare än andra kommuner. Vid sidan av systemet med AV-centraler svarar flera skolor själva för inspelning och kopiering av utbildningsprogram.

Enligt statistiska uppgifter från Svenska kommunförbundet lånade de 14 läns-AV-centralerna år 1982 ut 501 028 ljudband (utbildningsprogram) och

48 711 videogram. Dessa centraler betjänar ungefär hälften av landets kommuner.

Enligt uppgifter från UR (Rapport 1982:2 Radio och TV i skolan) användes hösten 1981 skoltelevision av var tredje elev i årskurs 3 på lågstadiet. Av dessa tittade ca 70 % direkt vid sändningstillfället. På mellanstadiet såg var femte elev på television i skolan. Av dessa tittade ca 60 % direkt.

UR äger genom avtal med upphovsrättsorganisationerna rätt att för utbildningsändamål låta avnämare inom Norden, själva eller genom annan samhällelig institution, på ljud- eller videoband ta upp och för uppspelning distribuera etersända UR-program. Genom detta avtal, som i upphovsrättsligt hänseende är unikt, får bl. a. AV-centralerna fullständig tillgång till UR:s program genom fri bandning.

För egen del vill utbildningsutskottet anföra följande.

Enligt läroplanen för grundskolan är läromedel sådant som lärare och elever kommer överens om att använda för att nå uppställda mål. Utbildningsutskottet kan inte se det som meningsfullt att man nu beträffande utbildningsprogram gör en strikt uppdelning mellan produktion av ej etersända läromedel och produktion av andra program av allmänt folkbildande karaktär som etersänds.

Upphör eterdistributionen av utbildningsprogram av nuvarande typ, kommer den allmänhet, de skolor och de övriga institutioner, som tar emot programmen direkt vid sändningstillfället eller som själva svarar för inspelningen, att bli berövade denna möjlighet. Enligt utskottets mening måste det även fortsättningsvis ges garantier för att etersändning av utbildningsprogram för förskola, ungdomsskola, högskola och vuxenutbildning sker i viss omfattning och att de kan distribueras på goda sändningstider och kopieras fritt. Däremot bör kassettdistribution användas när detta är mer praktiskt. Utskottet vill också peka på behovet av att i utbildningsprogram kunna integrera ljud, bild och text. Vid en förändring av UR:s nuvarande verksamhet bör detta beaktas.

I propositionen har föreslagits en översyn av verksamheten inom Sveriges Radio-koncernen. Utbildningsutskottet anser att översynen av utbildningsprogramverksamheten bör ske i nära kontakt med avnämarna, t. ex. skolöverstyrelsen, universitets- och högskoleämbetet, folkbildningsorganisationer och Svenska kommunförbundet. Innan ändring av nuvarande organisatoriska förutsättningar beslutas, bör enligt utbildningsutskottets mening redovisas vilka de upphovsrättsliga och distributionstekniska effekterna blir. Även konsekvenserna för resurssvaga kommuner och glesbygd bör belysas.

Utbildningsradion har inrättats av riksdagen. En förändring av dess ställning bör underställas riksdagen.

Utbildningsutskottet förutsätter att kulturutskottet i sina beslut beträffande den framtida utbildningsprogramverksamheten beaktar vad utbildnings-

utskottet här anfört med anledning av proposition 1983/84:40 och motionerna 1983/84:100 yrkande 21, 1983/84:116 yrkande 1, 1983/84:121 yrkande 3 och 1983/84:134 i motsvarande delar.

Stockholm den 29 november 1983

På utbildningsutskottets vägnar
GEORG ANDERSSON

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Georg Andersson (s), Kerstin Göthberg (c), Bengt Wiklund (s), Lars Gustafsson (s), Rune Rydén (m), Helge Hagberg (s), Lennart Bladh (s), Birgitta Rydle (m), Iris Mårtensson (s), Lars Svensson (s), Göran Allmér (m), Jörgen Ullenhag (fp), Björn Samuelson (vpk), Gunnar Hökmark (m) och Larz Johansson (c).

Avvikande mening

Kerstin Göthberg (c), Jörgen Ullenhag (fp), Björn Samuelson (vpk) och Larz Johansson (c) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 3 börjar "Upphör eterdistributionen" och på s. 4 slutar "motsvarande delar" bort ha följande lydelse:

Upphör eterdistributionen av utbildningsprogram av nuvarande typ, kommer den allmänhet, de skolor och de övriga institutioner, som tar emot programmen direkt vid sändningstillfället eller som själva svarar för inspelningen, att bli berövade denna möjlighet. Enligt utskottets mening måste det även fortsättningsvis ges garantier för att etersända utbildningsprogram för förskola, ungdomsskola, högskola och vuxenutbildning framställs och att de kan distribueras på goda sändningstider och kopieras fritt. Utskottet vill därmed inte utesluta kassettdistribution när detta är mer praktiskt (t. ex. vid integration av ljud, bild och text).

I propositionen har föreslagits en översyn av verksamheten inom Sveriges Radio-koncernen. Utbildningsutskottet kan för sin del inte acceptera den snäva inriktningen på den aviserade översynen. Även andra alternativ än den i propositionen anvisade måste övervägas. För att utbildningsprogrammen skall kunna fortsätta att fungera som en utbildningsresurs i samhällets tjänst krävs att verksamheten inte organisatoriskt splittras upp och fördelas på de övriga programbolagen inom Sveriges Radio-koncernen. Hur den föreslagna förändringen av verksamheten skall utformas bör utredas men någon förändring av verksamheten bör med hänsyn till avtalet med staten och till behovet av mera långsiktig omställning inte ske före avtalsperiodens utgång.

Det är viktigt att översynen av utbildningsprogramverksamheten inte sker isolerat utan i nära kontakt med avnämarna, t. ex. skolöverstyrelsen, universitets- och högskoleämbetet och Svenska kommunförbundet. Innan

ändring av nuvarande organisatoriska förutsättningar övervägs, bör enligt utbildningsutskottets mening redovisas vilka de upphovsrättsliga, distributionstekniska och samhällsekonomiska effekterna blir. Även konsekvenserna för resurssvaga kommuner och glesbygd bör belysas.

Utbildningsradion har inrättats av riksdagen. En förändring av dess ställning bör underställas riksdagen.

Utbildningsutskottet anser att kulturutskottet bör föreslå riksdagen att beträffande den framtida utbildningsprogramverksamheten som sin mening ge regeringen till känna vad utbildningsutskottet här anfört med anledning av proposition 1983/84:40 och motionerna 1983/84:100 yrkande 21, 1983/84:116 yrkande 1, 1983/84:121 yrkande 3 och 1983/84:134 i motsvarande delar.

